

ALKOHOL – EN RISKFAKTOR VID SAMHÄLLSKRISER

RAPPORT JUNI 2020

RAMBOLL

Bright ideas. Sustainable change.

SAMMANFATTNING

Ramboll har fått i uppdrag av Systembolaget att undersöka vilken roll som alkohol har som riskfaktor i samhällskriser. Vi har genomfört en forskningsöversikt med utgångspunkt i alkoholens konsekvenser kopplat till tidigare samhällskriser och samlat in data relaterat till den pågående coronapandemin. Studien belyser vilka risker alkohol för med sig under samhällskriser.

Alkohol är en än större riskfaktor under samhällskriser

Alkohol är en riskfaktor både för individen och för samhället under normala tider. Men under samhällskriser riskerar alkoholen att ytterligare förstärka negativa effekter i samhället. I genomsnitt konsumerade svenskarna 8,7 liter ren alkohol år 2019. Forskning visar att det finns en stark korrelation mellan den samlade alkoholkonsumtionen i Sverige och alkoholrelaterade skador i samhället. Men konsumtionsnivån och de alkoholrelaterade skadorna skiljer sig mellan grupper, och alkohols roll som riskfaktor under samhällskriser följer i hög grad hur alkohol fungerar som riskfaktor under normala perioder. Det innebär att de grupper som under normala perioder konsumerar stora mängder alkohol, vanligtvis ökar sin konsumtion under kriser. Det gäller framförallt män och personer med låg socioekonomisk standard. Samhällskriser kan öka risken för alkoholrelaterade sjukdomar och lägre produktivitet i arbetslivet på grund av en ökad alkoholkonsumtion. Dessutom kan samhällskriser även öka risken för alkoholrelaterat våld, samt öka risken för stress, oro och psykisk ohälsa vilket i sin tur kan leda till ökad alkoholkonsumtion. Den omedelbara effekten av coronapandemin verkar vara att den samlade alkoholkonsumtionen i befolkningen är oförändrad, men det finns också tecken på att den riskfyllda alkoholkonsumtionen kan öka i vissa grupper, vilket får negativa konsekvenser över tid.

Coronapandemin medför långsiktiga samhällsförändringar och alkohol är en särskild riskfaktor

Coronapandemin förändrar samhället och i dessa förändringar växer alkohol som riskfaktor, särskilt i vissa grupper. Vi bedömer att det finns två huvudsakliga samhällsförändringar i den pågående coronapandemin som kommer medföra långsiktiga konsekvenser kopplat till alkohol. Dessa är:

- förändringar på arbetsmarknaden
- ökad social distansering och tristess på grund av mer tid i hemmet.

Arbetsmarknaden har på några få månader genomgått stora förändringar, förändringar som kan tänkas ge effekt på lång sikt. Arbetsförmedlingen vittnar om de högsta varselsiffrorna någonsin. Antalet korttidspermitterade har gått från noll till en halv miljon i Sverige. Dessutom har arbetsmiljön förändrats drastiskt eftersom många arbetar hemifrån och därmed har förlorat mycket av den sociala kontakten med kollegor och chefer. Chefer har fått betydligt svårare att upptäcka om anställda har ett riskbruk. Det beror framförallt på att de inte längre träffar sina anställda och att medarbetare kan vara hemma i upp till 20 dagar utan krav på läkarintyg.

Den ökade sociala distanseringen som har uppstått till följd av att minimera smittspridningen av covid-19 gör att fler håller sig hemma och undviker sociala sammanhang. För de flesta behöver detta inte innebära att alkohol utgör en större riskfaktor. Men fackförbundet IF Metall, Alna och beroendevården i Stockholm bedömer att personer som har riskfyllda alkoholvanor kan komma att öka sin alkoholkonsumtion ytterligare och att risken för återfall ökar bland personer med alkoholberoende. Detta försämrar inte bara situationen för dem själva utan även för personer i deras omgivning.

DEN SAMLADE ALKOHOLKONSUMTIONEN ÄR HITTILLS OFÖRÄNDRAD MEN KAN PÅ SIKT ÖKA INOM VISSA GRUPPER

Enligt mätningar från CAN (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning) har den sammantagna alkoholkonsumtionen i Sverige inte ändrats under coronapandemin. Under tidigare kriser i Sverige har högre alkoholkonsumtion som följd av krisen fått betydande negativa konsekvenser för riskkonsumenter. Det beror på att riskkonsumenter har svårare att hantera stora samhällsförändringar, vilket kan utlösa en ökning i konsumtionen. Samhällsförändringarna är större under coronapandemin, framförallt kopplat till arbetsmarknaden, än under många tidigare kriser. Män, personer med låg socioekonomisk standard och äldre är grupper med en relativt hög andel riskkonsumenter. De är också särskilt utsatta under coronapandemin och därför är det särskilt viktigt att belysa potentiella konsekvenser för dessa grupper.

Forskning visar att män oftare använder alkohol för att hantera stress och oro. Under normala förhållanden konsumerar män mer alkohol än kvinnor och under samhällskriser ökar de sin alkoholkonsumtion mer än kvinnor. Det finns också ett tydligt samband mellan arbetslöshet och en ökad alkoholkonsumtion, framför allt bland män. Jämställdhetsmyndigheten bedömer att arbetslösheten kommer att öka mer bland män än kvinnor under coronapandemin. Utvecklingen bekräftas också av beroendemottagningen Riddargatan 1, som konstaterar att coronapandemin har resulterat i en ökad alkoholkonsumtion för vissa, framförallt medelålders män. Sammantaget innebär det här att alkohol utgör en relativt större riskfaktor för män än för kvinnor under coronapandemin, främst bland de med låg socioekonomisk standard.

Alkohol utgör en särskild riskfaktor för riskkonsumenter och deras anhöriga under pandemin

Under en samhällskris är alkohol en särskild riskfaktor för de konsumenter som innan krisen hade en riskfylld konsumtion. Vi bedömer därför att riskkonsumenter har störst sannolikhet att drabbas av negativa skadeverkningar på grund av alkohol under pandemin. Men det är inte bara konsumenten själv som drabbas utan även dess anhöriga, något som kan få ytterligare negativa effekter på både kort och lång sikt.

RISKKONSUMENTER DRABBAS SÄRSKILT AV CORONAPANDEMIN

Vi bedömer att alkohol är en stor riskfaktor för personer som hade en riskfylld alkoholkonsumtion redan före krisen eller som redan behandlades för alkoholberoende. Det beror på att dessa personer påverkas mycket av att ändra levnadsmönster. Det är framför allt den gruppen som har svårt att hantera de förändringar som uppstår till följd av arbetslöshet, korttidspermittering och minskat socialt umgänge. Vår slutsats följer av resultat från tidigare forskning och från fackförbundens, beroendevårdens och Alnas bedömningar.

Flera av dessa aktörer vittnar om att en del riskkonsumenter som behandlas för alkoholberoende inte klarar av att fullfölja sin behandling på grund av inställda AA-möten, svårigheter att motivera sig för behandling via digital vård och på grund av den tristess som den sociala distanseringen innebär. Riskgrupperna konsumerar mer alkohol under sin arbetslöshet eller korttidspermittering, enligt en företrädare från IF Metall. Alna ser också tecken på att återfallen ökar under Coronapandemin för personer som tidigare behandlats för alkoholmissbruk. Personer som börjar dricka mer till följd av exempelvis arbetslöshet eller mindre socialt umgänge kan också få det svårare att ta sig tillbaka till arbetsmarknaden.

I dagsläget är ca 310 000 personer alkoholberoende i Sverige. En riskfylld konsumtion medför alkoholrelaterade skadeverkningar i form av sämre livskvalitet för dem själva och för närstående. Det kan också få betydande negativa konsekvenser för hälso- och

sjukvårdssystemet och för socialtjänsten. Något som medför stora kostnader för samhället till följd av bland annat ökat behov av vård och behandling för alkoholrelaterade skador och ökad andel alkoholrelaterade brott. Om denna grupp växer under krisen kommer alkoholen att utgöra en stor risk för folkhälsan på sikt, men även stora kostnader för samhället. Vi bedömer dock att effekterna går att mildra genom statliga insatser för att mildra konsekvenserna på arbetsmarknaden och genom ökat stöd till civilsamhällesorganisationer och regionernas beroendevård.

CORONAPANDEMIN KAN GE NEGATIVA SKADEVERKNINGAR FÖR NÄRSTÅENDE

Alkohol påverkar inte bara den som dricker utan även närstående och andra personer i omgivningen. Det finns tecken på att den pågående coronapandemin påverkar kvinnor och barn negativt till följd av män som har en riskfylld alkoholkonsumtion. Detta på grund av att män utgör den största andelen bland de med en riskfylld alkoholkonsumtion och att män tenderar att öka sin alkoholkonsumtion mest under en samhällskris.

Under pandemin har antalet samtal till landets kvinnojourer setts öka. Samma utveckling kan man se vad gäller efterfrågan på skyddade boenden. Detta tyder på att våld i hemmen har ökat under coronapandemin. Alkohol är inblandat i nära hälften av alla misshandelsfall och vi bedömer därför att alkohol, tillsammans med det faktum att många spenderar mer tid i hemmet, kan vara en av förklaringarna bakom att våld mot kvinnor och barn ser ut att öka. Barn och unga som utsätts för passivt drickande under sin uppväxt löper större risk att drabbas av beroende senare i livet. Drygt 20 procent av alla barn i Sverige, cirka 430 000 barn, har någon gång under uppväxten haft minst en förälder med alkoholproblem. Vuxna med alkoholproblem riskerar särskilt att öka sin alkoholkonsumtion under coronapandemin och därmed finns det en risk för att många barn också far illa under pandemin. Vi bedömer att samhället kan arbeta för att barn far illa under krisen genom fortsatt stöd till civilsamhällesorganisationer.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1.	Samhällskriser gör att människor ändrar beteende och alkoholvanor	1
1.1	Samhällskriser leder till förändrad alkoholkonsumtion	1
1.2	Svenskar dricker i genomsnitt 8,7 liter ren alkohol per år, men risknivån varierar mellan grupper	1
1.3	Coronapandemin påverkar våra levnadsvanor	2
1.4	Alkoholkonsumtionen under coronapandemins första månader	3
2.	Alkohol är en riskfaktor på samhällsnivå	4
2.1	Alkohol är en riskfaktor kopplat till förändringar på arbetsmarknaden	4
2.2	Alkohol som riskfaktor kopplat till vård och behandling	7
2.3	Alkohol som riskfaktor kopplat till brott	9
3.	Alkohol som riskfaktor skiljer sig mellan olika samhällsgrupper	12
3.1	Barn och unga riskerar att påverkas negativt till följd av förändrad alkoholkonsumtion under coronapandemin	12
3.2	Alkohol är en särskild riskfaktor för grupper med låg socioekonomisk standard	13
3.3	Alkohol är en större riskfaktor för män än kvinnor	13
3.4	Alkohol utgör en riskfaktor för äldre under coronapandemin	14
4.	Diskussion och slutsatser	16
	Referenser	19
	Bilaga 1 - Metod	

1. SAMHÄLLSKRISER GÖR ATT MÄNNISKOR ÄNDRAR BETEENDE OCH ALKOHOLVANOR

Sverige och världen står inför stora utmaningar till följd av coronapandemin. Pandemin innebär långtgående konsekvenser för arbetsmarknaden, för hälso- och sjukvården och för hur vi lever och betar oss. Den förändrar också våra levnadsmönster och hur vi konsumerar alkohol.

Ramboll har på uppdrag av Systembolaget studerat alkoholens roll som riskfaktor under olika samhällskriser. Vi har genomfört en sammanställning av tidigare forskning om kopplingen mellan en samhällskris och alkoholkonsumtion och genomfört intervjuer med experter, analyserat data och statistik och tagit del av undersökningar som beskriver den nuvarande lägesbilden. I bilaga 1 redogör vi för hur vi har genomfört studien.

1.1 Samhällskriser leder till förändrad alkoholkonsumtion

Forskningen är inte entydig när det gäller hur ekonomiska kriser förändrar människors alkoholkonsumtion, men två olika beteendemekanismer går att urskilja:

- En ökning i farligt drickande till följd av stress som utlöses av arbetslöshet och nedsatt inkomst. Detta samband är tydligast bland män.
- Minskad alkoholkonsumtion till följd av mindre pengar. Detta samband går att se i alla grupper.²

Den totala alkoholkonsumtionen i en befolkning minskar oftast under en ekonomisk kris enligt flera vetenskapliga artiklar. Men samtidigt ökar den inom vissa grupper, vilket främst sker genom intensivkonsumtion. Under 90-talskrisen ökade alkoholkonsumtionen hos de som redan före krisen konsumerade stora mängder alkohol.³ Flera faktorer under en kris bidrar till detta. Några exempel är oro för hälsan eller för vad som kommer att hända i samhället, att vi tappar vardagliga rutiner, att man inte träffar kollegor och vänner och oro att förlora jobbet.⁴

Alkoholkonsumtionen utvecklas delvis olika beroende på typ av samhällskris. De tydligaste likheterna oavsett kris är:

- högre konsumtion till följd av arbetslöshet, framför allt hos män
- högre konsumtion till följd av stress och oro, framför allt hos män
- lägre konsumtion till följd av minskat konsumtionsutrymme.

1.2 Svenskar dricker i genomsnitt 8,7 liter ren alkohol per år, men risknivån varierar mellan grupper

Alkoholens roll som riskfaktor under samhällskriser följer i hög grad hur personer konsumerar alkohol under normala perioder. I genomsnitt konsumerade svenskarna 8,7 liter ren alkohol år 2019.⁵ Det är en relativt låg siffra sett under en tioårsperiod. Forskning visar att det finns en stark korrelation mellan den samlade alkoholkonsumtionen i Sverige och alkoholrelaterade skador i samhället.⁶ Detta kallas för totalkonsumtionsmodellen.

Men konsumtionsnivån och de alkoholrelaterade skadorna skiljer sig mellan grupper. Det finns tydliga skillnader mellan hur ofta kvinnor och män dricker, hur mycket de dricker vid varje tillfälle samt hur deras berusningsmönster ser ut.⁷ Män berusar sig oftare och har en total alkoholkonsumtion som är dubbelt så hög som kvinnors. Var femte man var riskkonsument år 2016, motsvarande andel kvinnor är 13 procent.⁸ Därtill har lågutbildade män ungefär dubbelt så hög sannolikhet att vara alkoholberoende jämfört med högutbildade män.⁹ Riskkonsumtion innebär hög regelbunden veckokonsumtion av

alkohol, vilket för män är fler än 14 standardglas per vecka och nio standardglas för kvinnor.

¹⁰

Enligt Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) är cirka 4 procent av Sveriges befolkning mellan 17–84 år alkoholberoende, vilket motsvarar ca 310 000 människor.¹¹ Dessa personer konsumerar typiskt sett mer alkohol än genomsnittet, och intensivkonsumerar alkohol i högre utsträckning. Intensivkonsumtion innebär att man vid ett och samma tillfälle dricker en större mängd alkohol. Att intensivkonsumera en gång i månaden eller oftare innebär en ökad risk för alkoholrelaterade problem.

310
000

4 procent, eller
cirka 310 000
personer är
alkoholberoende

1.3 Coronapandemin påverkar våra levnadsvanor

Samhällskriser av olika slag förändrar människors beteenden och levnadsvanor. Under ekonomiska kriser ökar ofta arbetslösheten, vilket i sig är en riskfaktor kopplat till alkoholkonsumtion. Dessutom tappar tillgångar och besparingar i värde och enligt Kronofogden har ungefär var femte person fått sämre privatekonomi sedan coronautbrottet.¹² Samtidigt uttrycker också fler oro för framtiden.

Den pågående pandemin har även resulterat i andra förändringar. Många undviker social kontakt och vissa, särskilt äldre, har isolerat sig. Fler arbetar hemma i större utsträckning och fler barn stannar hemma från skolan och förskolan på grund av oro för smitta och direktiv om att stanna hemma vid milda förkylningssymptom. Regeringen har dessutom uppmanat gymnasieskolor att stänga under pandemins första månader. Härutöver undviker många offentliga platser med stora folksamlingar och sociala aktiviteter.¹³ Den pågående pandemin har även medfört att en stor andel av befolkningen minskat sin fysiska aktivitet, vilket i sig är en risk för försämrad hälsa.¹⁴

CORONAPANDEMIN – ETT HÅRT SLAG MOT ARBETSMARKNADEN

Coronapandemin har fått långtgående konsekvenser på den svenska arbetsmarknaden. Under maj steg arbetslösheten till 9 procent enligt AKU¹⁵ och antalet arbetslösa uppgick till 497 000 personer. Arbetslösheten har ökat med 1,9 procentenheter eller cirka 110 000 personer jämfört med samma månad föregående år.¹⁶ I början av juni 2020 var drygt 530 000 personer korttidspermitterade, främst inom tillverkningsindustrin och handeln.¹⁷

Hittills har arbetslösheten inte nått den nivå som rådde under finanskrisen då antalet arbetslösa steg med strax över 30 procent mellan 2008 och 2009. En viktig skillnad är dock att dagens system med korttidspermitteringar inte fanns på plats då, något som bör bromsa arbetslöshetsutvecklingen.

Figur 1. Coronapandemins initiala effekter på arbetsmarknaden, lägesbild maj 2020

TIDIGARE SAMHÄLLSKRISER OCH CORONAPANDEMIN

I denna rapport har vi utgått från studier som tagits fram i tidigare ekonomiska kriser. Vi kan konstatera att det finns både likheter och skillnader mellan dessa och den kris som pågår nu. De gemensamma nämnarna mellan de kriser vi studerat och denna är ökad arbetslöshet, minskat konsumtionsutrymme och ökad stress och oro för framtiden. Det unika för just coronapandemin är de förändringar den fört med sig sett till bland annat ökad ensamhet, isolering, social distansering och den utbredda förekomsten av hemarbete.

1.4 Alkoholkonsumtionen under coronapandemins första månader

Pandemin har även förändrat var och hur vi konsumerar alkohol. Efter att sammankomster på över 50 personer förbjöds har konsumtionen på tillställningar som bröllop, konserter och andra större evenemang minskat. Istället tenderar man att dricka oftare och vid fler tillfällen som en följd av att den sociala kontrollen minskat genom exempelvis ökad andel hemarbete och mindre kontakt med anhöriga och närstående.¹⁸

Enligt mätningar från CAN har den sammantagna alkoholkonsumtionen i Sverige inte förändrats under Coronapandemins första månader (i jämförelse med samma period föregående år).^{19,20} Än så länge finns inga resultat från CAN om hur olika grupper i samhället förändrat sin konsumtion. Resultat från andra mindre mätningar visar att en del har ökat sin konsumtion, medan något fler uppger att de minskat sin konsumtion.²¹

Samtidigt har det sätt som vi inhandlar alkohol förändrats. Alkoholanskaffningen på Systembolaget har ökat under coronapandemin, medan anskaffningen via andra kanaler har minskat. Under mars–april 2020 ökade försäljningen på Systembolaget med 10 procent, jämfört med samma period föregående år. Samtidigt minskade restaurangnäringens försäljning av alkohol med 52 procent och den oregistrerade alkoholanskaffningen med 56 procent. I dessa siffror ingår resandeförsel, smuggel samt internetköp.²² Inom ramen för internetköp ryms inte Systembolagets e-handel.

2. ALKOHOL ÄR EN RISKFAKTOR PÅ SAMHÄLLSNIVÅ

Det är svårt att sia om huruvida den sammantagna alkoholkonsumtionen på sikt kommer att öka eller inte till följd av coronapandemin. Men restriktioner, isolering och förändrade förutsättningar på arbetsmarknaden innebär att konsumtionsmönstren förändras. Vissa förändringar kan innebära utmaningar och ökade kostnader som samhället behöver hantera.

Mycket tyder på att krisen kommer leda till långsiktiga effekter för samhället. Arbetsmarknaden har redan nu påverkats av att arbetslösheten har ökat, att antalet permitteringar har ökat drastiskt och att arbetssituationen för arbetsgivare och anställda har ändrats eftersom personer i större utsträckning arbetar hemma. Detta har påverkat människors beteendemönster och levnadsvanor. För vissa kan pandemin medföra att de ökar sin riskfyllda alkoholkonsumtion. I förlängningen kan det öka antalet personer med alkoholrelaterade skador. Även brottsligheten förändras under samhällskriser till följd av beteendeförändringar. Det går redan nu att se tendenser till att våldet på gatorna har flyttat in i hemmen under coronapandemin, och där kan alkohol kan utgöra en särskild riskfaktor för kvinnor och barn. Den höga arbetslösheten, de ökade permitteringarna och förändringar i brotten tyder på att alkohol är en särskild stor riskfaktor på samhällsnivå.

2.1 Alkohol är en riskfaktor kopplat till förändringar på arbetsmarknaden

Coronapandemin och tidigare samhällskriser får allvarliga följder för samhällsekonomin och arbetsmarknaden. I maj 2020 hade antalet arbetslösa ökat med 110 000 personer, jämfört med maj 2019.²³ Alkoholkonsumtionen ökar bland personer som är eller riskera bli arbetslösa, främst på grund av att de konsumerar alkohol för att dämpa sin oro. Det finns även en risk förknippad med isoleringen som följer av att fler personer har sin arbetsplats i hemmet. En representant från IF Metall vittnar även om att alkoholkonsumtionen hos permitterade ökar, vilket gör att alkohol kan vara en större riskfaktor som mer har att göra med arbetsmarknaden och arbetslivet än vid tidigare samhällskriser. Detta beror på att det inte är enbart de som blir arbetslösa som får en ändrad livssituation.

ARBETSLÖSHET ÄR STARKT KOPPLAT TILL ALKOHOLKONSUMTION

Forskningen visar ett tydligt samband mellan arbetslöshet och alkohol under samhällskriser. Ökningen i alkoholkonsumtion och skadlig konsumtion syns framför allt bland arbetslösa, och särskilt män.²⁴ Studier visar att arbetslöshet även kan bidra till att en person förlorar både social status och relationer, vilket kan leda till att personen konsumerar mer alkohol.²⁵ Att vara utan arbete en längre period ökar dessutom sannolikheten för riskfylld konsumtion senare i livet.²⁶ Enligt en representant från IF Metall finns det även ett tydligt samband mellan arbetslöshet och ökad alkoholkonsumtion. De har sett att alkoholkonsumtionen har ökat hos vissa av deras medlemmar redan när arbetsgivaren aviserar om uppsägningar. Något som i sin tur lett till att medarbetare blir oroliga för om de kommer få behålla jobbet eller inte och många börjar konsumera mer alkohol för att dämpa oron. Detta gäller särskilt för de som inte har sysslor att ägna sig åt utanför arbetstid och slår hårdast mot de som hade en riskkonsumtion eller något annat psykiskt problem innan de blev arbetslösa.

Det finns forskning som tyder på att det kan finnas ett samband mellan högre arbetslöshet och lägre alkoholkonsumtion till följd av att personerna har mindre pengar då det begränsar mängden alkohol som individer har råd med. Detta verkar dock inte gälla för individer med en skadlig konsumtion – deras alkoholköp påverkas inte i samma utsträckning av att deras inkomst minskar.²⁷

TECKEN PÅ ATT ALKOHOLKONSUMTIONEN ÖKAR UNDER NUVARANDE PERMITTERINGAR

I maj 2020 var drygt en halv miljon personer i Sverige delvis permitterade från sina anställningar. Det finns ingen forskning om hur permitteringar påverkar alkoholkonsumtionen, men enligt en representant från IF Metall ser de tendenser till att medlemmar som är permitterade ökar sin alkoholkonsumtion. Ingen undersökning har genomförts, men lokala representanter hör av sig och är oroliga för sina kollegors alkoholvanor. Enligt IF Metall är arbetsplatsen den huvudsakliga platsen för socialt umgänge för många av deras medlemmar. De berättar att medarbetare riskerar att bli uttråkade när de inte längre går till arbetet eller att känna en oro för att förlora sitt arbete. Vissa börjar då dricka mer alkohol. Detta gäller särskilt personer som tidigare legat på gränsen till en riskfylld konsumtion.

Barn och unga riskerar att påverkas negativt om deras föräldrar ökar sin alkoholkonsumtion när arbetslöshet och permitteringar ökar

Organisationen Alna har sett en viss ökning av ärenden där personer med riskkonsumtion får bakslag eller återfall i alkoholmissbruk. De anser att den pågående krisen liknar riskperioderna sommar och jul, då återfallen vanligtvis ökar. Alna bedömer att det kan vara kopplat till den oro som många lever med under krisen, vilket leder till att fler självmedicinerar med alkohol.

Enligt Alna har arbetsgivare sämre möjligheter att upptäcka riskkonsumtion hos medarbetare under den pågående pandemin. Det beror på att de sällan träffar sina permitterade anställda, förändrade förutsättningar att utfärda så kallade förstadagsintyg och förändringar i socialförsäkringssystemet. Arbetsgivare kan utfärda förstadagsintyg för en medarbetare som de misstänker har en riskfylld alkoholkonsumtion. Det innebär att medarbetaren behöver uppvisa läkarintyg från första dagen i en sjukperiod. Under coronapandemin utfärdas fler förstadagsintyg digitalt. Enligt Alna är det svårare för läkaren att göra en bedömning då de inte har möjlighet att mäta alkoholhalten i utandningsluften eller bedöma om personen luktar alkohol. Utöver detta har socialförsäkringssystemet ändrats till följd av krisen. Förändringen innebär att medarbetare kan vara hemma i upp till 20 dagar utan att uppvisa läkarintyg²⁸, vilket gör det svårare för arbetsgivare att tidigt upptäcka en riskfylld alkoholkonsumtion.

Ett annat tänkbart scenario är också att permitterade upplever en känsla av semester, eftersom de är lediga med betald lön. Under sommarmånaderna konsumerar svenskar i genomsnitt 12,5–25 procent mer alkohol per månad än under årets övriga månader.²⁹ Vi bedömer att de människor som ser permittering som semester riskerar att öka sin alkoholkonsumtion.

UNGA VUXNA ÄR HÅRT DRABBADE AV UPPSÄGNINGAR

Unga vuxna (under 30 år) är en riskgrupp när det gäller alkoholkonsumtion, och de har drabbats särskilt hårt av arbetslöshet som följd av coronapandemin. Det är vanligare att unga har osäkra anställningsformer och att de förlorar sin anställning under svåra tider som följd av principen "sist in, först ut". Dessutom är branscher där unga är anställda i hög utsträckning särskilt hårt drabbade av coronapandemin.

En undersökning från Eurofound (2020) visar att de ekonomiska konsekvenserna av coronapandemin har drabbat unga något hårdare än genomsnittet. Enligt Arbetsförmedlingen ökar arbetslösheten snabbt bland unga till följd av pandemin. Arbetslöshetsnivån låg i mitten av juni 2020 på 12,2 procent bland unga³⁰. Unga är särskilt utsatta eftersom de är överrepresenterade i utsatta sektorer som detaljhandel och hotell- och restaurang, samt till följd av att de oftare har tillfälliga anställningar.³¹ I Sverige är hotell- och restaurangbranschen enligt Arbetsförmedlingens siffror den bransch som har sagt upp flest under mars och april 2020 (över 17 000).³² Branschen domineras också av unga

– 2018 var nästan hälften av de anställda inom hotell- och restaurangbranschen unga vuxna.³³ Detta skiljer sig till viss del från tidigare kriser – hotell- och restaurangbranschen var bland de branscher med minst antal uppsägningar under finanskrisen (strax över 2 000 uppsägningar under 2008 och 2009).³⁴ Vidare är unga vuxna enligt CAN den åldersgrupp som konsumerar mest alkohol.³⁵ Forskning visar att skadlig alkoholkonsumtion är särskilt vanlig inom restaurangbranschen, och då specifikt bland unga.³⁶ Alna, som är experter på skadligt bruk i arbetslivet, bekräftar också att hotell- och restaurangbranschen är en riskbransch när det gäller alkohol. Sammanfattningsvis är unga som blivit uppsagda både en stor grupp, och en grupp med särskilt hög risk för skadlig alkoholkonsumtion – särskilt de i hotell- och restaurangbranschen. Det finns viss forskning som tyder på att ungas alkoholkonsumtion minskar eller inte påverkas av arbetslöshet.³⁷ Men på lång sikt finns det en korrelation mellan att vara arbetslös som ung och en högre risk för alkoholrelaterade sjukdomar senare i livet.³⁸

Det svårt att säga något säkert om hur unga i andra branscher påverkas utifrån den statistik som finns från Arbetsförmedlingen. Men det är tydligt att många unga väljer att studera i stället för att bege sig ut på arbetsmarknaden. Universitets- och högskolerådet (2020) rapporterar att antalet sökningar till universitets- och högskoleutbildningar var rekordhögt inför höstterminen 2020 och CSN räknar med en ökning av antalet låntagare på 100 000 (20 procent) jämfört med hösten 2019.³⁹ Detta kan på lång sikt öka alkoholkonsumtionen. Flera studier visar att studenter är vanligare än andra grupper i samhället när det gäller att konsumera skadliga mängder alkohol.⁴⁰

ÖKAT HEMARBETE INNEBÄR STÖRRE RISKER FÖR SKADLIG ALKOHOLKONSUMTION OCH REDUCERAR MÖJLIGHETERNA ATT UPPTÄCKA MISSBRUK

Vetenskapliga studier visar att arbetsplatsen är en särskilt viktig plats för att uppmärksamma alkoholmissbruk.⁴¹ Under coronapandemin minskar arbetsgivares möjligheter att upptäcka skadlig alkoholkonsumtion bland sina medarbetare eftersom fler arbetar hemma. Coronapandemin kan därmed öka den skadliga alkoholkonsumtionen även för de som behåller sitt arbete. Det finns en risk att fler människor konsumerar mer alkohol som följd av att de nya levnadsvanorna inte medför samma nivå av social kontroll. Det är svårare att bli upptäckt i hemmet, vilket kan resultera i att färre söker vård. Statistik visar att fler anhöriga hör av sig till alkohollinjen under coronapandemin eftersom de är oroad över att en närstående dricker.⁴² Det är många av de cirka 310 000 personer som är alkoholberoende som arbetar.⁴³ Enligt en undersökning från Kantar Sifo på uppdrag av Systembolaget uppger nästan varannan (44 procent) att de har misstänkt att en kollega eller chef har alkoholproblem.⁴⁴

Risken för alkoholkonsumtion i samband med arbete ökar om övervakningen eller kontrollen av anställda är låg. Det gäller särskilt inom yrken som utmärks av hög grad av repetition, få arbetsuppgifter som kräver kreativitet och låg variation i uppgifterna som ska utföras.⁴⁵ Alna har noterat att fler anhöriga har hört av sig till arbetsgivare på grund av att de är oroad för en persons ökade alkoholkonsumtion. Men arbetsgivare har få verktyg för att vidta åtgärder om den anställda presterar som vanligt på arbetet.

Alna lyfter också fram att hemarbetet gör det svårt att skilja mellan fritid och arbete, vilket kan innebära att många kommer ur sina vardagliga rutiner. Vissa kan bli stressade, vilket kan resultera i mer ohälsosamma vanor, som mindre sömn, mer ohälsosam mat, mindre motion och högre alkoholkonsumtion.

Alna bedömer att den pågående krisen riskerar att minska många företags resurser vilket kan innebära att de sparar in på rehabiliteringsinsatser för anställda. Arbetsgivare kan notera tecken på en riskfylld konsumtion hos anställda, men på grund av begränsade resurser vidtar de inte nödvändiga rehabiliteringsåtgärder, utan de hoppas att det kommer lösa sig på sikt. Men eftersom tidiga insatser är avgörande riskerar detta att få negativa

konsekvenser för individen och på sikt öka kostnaderna för arbetsgivaren. Alna betonar att arbetsgivare sannolikt kommer förstå konsekvenserna av pandemin och vilka beteendeförändringar den har skapat först när anställda kommer tillbaka till sitt arbete.

2.2 Alkohol som riskfaktor kopplat till vård och behandling

Alkohol är en av de riskfaktorer som bidrar mest till sjukdomsördan i Sverige. Alkoholkonsumtion leder till sjukdomar som cancer och blodtrycks- och leversjukdomar, avsiktliga och oavsiktliga skador.⁴⁶ Risken att drabbas av alkoholrelaterade sjukdomar ökar med en högre alkoholkonsumtion, vilket innebär att en högre alkoholkonsumtion under samhällskriser kan leda till ökade alkoholrelaterade hälsoproblem. Ur ett hälsoperspektiv är alkohol en särskild riskfaktor under coronapandemin. Det beror på att alkohol försämrar kroppens förmåga att försvara sig mot virus. Därtill ökar risken för att bli smittad genom att det bland annat är svårare att följa smittskyddsråd i berusat tillstånd.⁴⁷

ALKOHOLRELATERADE SJUKDOMAR OCH DÖDLIGHET KAN ÖKA I SAMBAND MED SAMHÄLLSKRISER

Forskningen ger inte en entydig bild i förhållandet mellan alkoholrelaterade sjukdomar och samhällskriser. Resultaten skiljer sig dessutom åt mellan olika länder. En svensk studie av 90-talskrisen visar att alkoholrelaterade sjukdomar och dödlighet ökade bland arbetslösa män och kvinnor efter krisen.⁴⁸ Liknande resultat går även att se i Spanien efter finanskrisen 2008. De alkoholrelaterade sjukdomar blev vanligare, särskilt bland personer som hade drabbats av svåra ekonomiska förluster.⁴⁹ Samtidigt visar en finsk studie att den alkoholrelaterade dödligheten i Finland sjönk under 90-talskrisen, trots att landet drabbades av massarbetslöshet. Det visar att olika kriser och sammanhang kan påverka alkoholrelaterade hälsoproblem på olika sätt.⁵⁰ Men i Sverige har vi alltså tidigare sett att den alkoholrelaterade sjukdomsördan ökar som följd av ekonomiska kriser. Det talar för att den rådande pandemin innebär ökad risk för alkoholrelaterade sjukdomar.

Coronapandemin medför ökad stress och oro, vilket riskerar leda till ökad riskfylld alkoholkonsumtion

Allmänhetens stress och oro har även ökat i samband med coronapandemin.⁵¹ Forskning visar att det finns ett starkt samband mellan alkohol och stress. Stressade personer upplever även en större lugnande effekt av alkoholen, vilket kan leda till att de oftare kommer att självmedicinera med alkohol.⁵²

Forskning visar också att ökad stress till följd av bland annat ekonomiska besvär, dödsfall och katastrofer, är en riskfaktor för både psykisk ohälsa och alkoholkonsumtion.⁵³ Ett exempel är orkanerna Katrina och Rita i USA, som påverkade den amerikanska ekonomin och dödligheten i stor utsträckning. Studier visar att exponering för både traumatiska händelser under orkanerna (till exempel att man kände någon som skadades eller avled) och stressfaktorer efter katastroferna (till exempel att man upplevde ekonomisk stress eller kände sig isolerad) försämrade den psykiska hälsan och ökade konsumtionen av alkohol.⁵⁴ Även efter finanskrisen 2008 drabbades fler människor än av ångest och depression.⁵⁵ I samband med finanskrisen i USA 2008 förändrades många människors sociala tillvaro, till exempel ökade antalet skilsmässor, och fler människor isolerades socialt. Den ökade isoleringen var förknippad med en högre alkoholkonsumtion i viss grad, men särskilt starkt förknippad med en riskfylld konsumtion.⁵⁶ Fyra andra studier från USA, Albanien, Ryssland och Australien visar också att social isolering, förändring i social ordning eller roll och förlust av social status korrelerar med en högre alkoholkonsumtion.⁵⁷

Det finns därmed en risk att den psykiska ohälsan ökar även i samband med pågående pandemin, något som redan har börjat märkas genom fler samtal till och besök hos stödlinjer och nätpsykologer.⁵⁸ Liknande utveckling syns i Kina i samband med pandemin. Under pandemin har den psykiska ohälsan och den riskfyllda alkoholkonsumtionen ökat hos den kinesiska befolkningen. Särskilt stor är ökningen i Hubeiprovinnsen som sägs vara

epicentret för covid-19, med en hög andel dödstal till följd av viruset. Studien menar att det kan finnas ett samband mellan hög dödlighet på grund av covid-19 i ett område och högre grad av depression och ökad alkoholkonsumtion⁵⁹.

Unga är särskilt utsatta att drabbas av psykisk ohälsa under coronapandemin. Den kinesiska studien visar att unga människor 21–40 år är utsatta för större risk att få försämrad psykisk ohälsa och högre alkoholkonsumtion.⁶⁰ Samma mönster går att se i en europeisk studie som undersökt effekter av pandemin. Unga (i åldern 18–34 år) är mer deprimerade, ensamma och oroliga än de som är 35 år och äldre. Undersökningen visar också att unga har en lägre motståndskraft när det gäller att hantera problem i livet och att deras livskvalitet har minskat under coronapandemin.⁶¹ Det går ännu inte att avgöra om samma mönster kommer uppstå i Sverige, men resultaten visar att alkohol är en tydlig riskfaktor för psykisk ohälsa under den pågående coronapandemin.

ALKOHOLKONSUMTION OCH PSYKISK OHÄLSA UTGÖR EN RISKFAKTOR FÖR SJÄLMORD

Psykisk ohälsa och alkoholkonsumtion är en riskfaktor för självmord, vilket gör att självmordsstatistiken riskerar att stiga till följd av coronapandemin.⁶² Män är särskilt sårbara då män både ökar sin alkoholkonsumtion och tar livet av sig i högre utsträckning än kvinnor i samband med kriser och psykisk ohälsa.⁶³ En studie av finanskrisen 2008 visar att krisen ledde till att antalet självmord ökade, framför allt bland män. Självmordstalen år 2009 i Europa var högst bland unga män i åldrarna 15–24 år medan det för kvinnor inte gick att observera någon stor skillnad jämfört med tidigare år.⁶⁴ Unga män var även en riskgrupp före coronautbrottet, eftersom de i högre utsträckning än kvinnor och äldre män tar livet av sig i samband med alkoholkonsumtion.⁶⁵

Under coronapandemin riskerar patienter som har behandlats för covid-19, vårdpersonal och isolerade äldre människor att drabbas av depressioner och posttraumatiskt stressyndrom. På kort sikt finns det därmed en risk för ökad psykisk ohälsa och alkoholkonsumtion. Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin varnar även för att det på längre sikt kan leda till att antalet självmord ökar i dessa grupper.⁶⁶

I Sverige är omkring 310 000 personer alkoholberoende.⁶⁷ Under den pågående coronapandemin finns en risk att personer med alkoholmissbruk har svårare att fullfölja sin rehabilitering. Detta beror till exempel på att rehabiliteringskliniker som Anonyma alkoholister har fått ställa in sina fysiska möten (främst i Stockholmsområdet). Men även andra hobbyverksamheter ställs in, vilket gör att dessa personer har svårt att fullfölja sina dagliga rutiner. Sven Andréasson, professor i socialmedicin och överläkare vid mottagningen och kunskapscentret Riddargatan 1 i Stockholm, konstaterar att majoriteten fullföljer sin behandling men samtidigt har de fått in något fler avbokningar än vanligt, även om mötena sker digitalt. De har sett att krisen har resulterat i en ökad alkoholkonsumtion för vissa, framförallt medelålders män. Orsaken är ökad tristess, att de spenderar mer tid hemma och att de kommit ur sina dagliga rutiner. Samtidigt rapporterar en annan grupp, som tidigare i huvudsak druckit på barer och andra offentliga lokaler, att deras konsumtion minskat.

Den ökade sociala distanseringen har inneburit att en del personer med alkoholmissbruk har svårt att fullfölja sin rehabilitering.

I samband med att Anonyma Alkoholister (AA) i Stockholmsområdet i stor utsträckning övergått till videomöten i stället för fysiska möten har deltagandet vid AA-möten minskat med cirka 30 procent, enligt en representant från organisationen. Samma effekt går även att skönja i USA.⁶⁸ Människor som är under behandling riskerar att börja dricka igen när de inte kan gå på fysiska möten. Digitala möten gör det svårare att upptäcka om någon har druckit eller luktar alkohol och det kan även vara lättare att inte delta aktivt online.⁶⁹

Forskning visar att fysiska möten är effektiva för att hjälpa alkoholister ur missbruk,⁷⁰ men det saknas studier om över hur väl digitala möten fungerar.⁷¹

Digitala möten kan öka tillgängligheten till AA-mötena, eftersom det är inte kräver någon resa för att delta. Enligt en representant från AA har de sett att nya medlemmar har återkommit till flera digitala möten. Digitala möten kan vara en fördel för unga som är vana vid digitala verktyg. Men äldre och socioekonomiskt utsatta kan ha sämre möjligheter att delta och kan därför uppleva de digitala mötena som ett hinder. AA har dessutom flaggat för att coronapandemin kan skapa finansiella problem för organisationen eftersom intäkter och bidrag minskar när de inte kan ordna fysiska möten. Organisationen har särskilt märkt av detta i andra europeiska länder samt i USA där restriktionerna är hårdare.

Sven Andréasson ser även att krisen kan få positiva effekter för personer som behandlas för alkoholmissbruk, eftersom det har blivit lättare att få behandling via digital vård. Detta kan särskilt vara bra för personer utanför storstäderna som inte har tillgång till fysisk beroendevård utöver den vård som erbjuds via socialtjänsten.

CORONAPANDEMIN KAN LEDA TILL UNDRÄNGNINGSEFFEKTER I VÅRDEN

Det finns en risk att den pågående pandemin leder till undanträngningseffekter i vården när mycket fokus läggs på coronapandemin. Tidigare kriser som ebolautbrotten i Västafrika visar att undanträngningseffekter inom hälso- och sjukvården kan bli påtagliga om samhället endast fokuserar på ett enda sjukdomsutbrott. Utbrottet av ebola resulterade i att behandlingar av andra sjukdomar inte gick att genomföra, rutinmässig hälso- och sjukvård ställdes in och akutvården försämrades. Detta fick stora konsekvenser för människor som inte hade smittats av ebola men som på grund av den försämrade hälso- och sjukvården insjuknade och dog av andra sjukdomar i större utsträckning än normalt.⁷²

Under den pågående coronapandemin har den svenska vården rapporterat att de måste prioritera intensivvårdpatienter och att de därför måste ställa in eller skjuta upp planerade behandlingar.⁷³ Antalet genomförda operationer har också sjunkit markant under krisen. Under vecka 20 utfördes 58 procent färre icke-akuta operationer än under en normalvecka i Sverige.⁷⁴ Det finns en risk att vården inte kan prioritera den alkoholrelaterade vården under coronapandemin, vilket kan innebära att människor med riskkonsumtion och alkoholrelaterade besvär inte får den vård som de behöver. Det kan i förlängningen skapa högre kostnader för samhället eftersom de inte får den hjälp de behöver i tid. Det finns även en oro i hälso- och sjukvården att många inte söker sig till vården under coronapandemin, trots att de borde.⁷⁵ De bedömer att det därmed finns risk för att personer med allvarliga sjukdomar går hemma med besvär utan att söka vård.

Enligt preliminära uppgifter från Johan Franck, verksamhetschef vid Beroendecentrum i Stockholm, är möjligheten att få vård god. De har i nuläget kapacitet även för en tillfällig ökning av söktrycket. De har svårt att bedöma konsekvenserna på längre sikt och uppger att pandemin kan förvärra och öka symtom hos personer med både psykisk sjukdom och substansbrukssyndrom. Detta om personerna ökar sin alkoholkonsumtion till följd av stress i form av ångest, oro för smitta, ensamhet och isolering, arbetslöshet eller våld i nära relationer. Han bedömer även att personer som tidigare inte har haft någon psykisk ohälsa skulle kunna utveckla symptom och olika grad av psykisk funktionsnedsättning, till följd av ovanstående stressfaktorer.

2.3 Alkohol som riskfaktor kopplat till brott

Det finns en stark koppling mellan brott och att vara påverkad av alkohol, både för den som utsätter någon för brott och för den som utsätts. Särskilt stark inverkan har alkohol vid misshandel.⁷⁶ I vartannat misshandelsfall är alkohol involverat. Polisen hanterar cirka 162 000 alkoholrelaterade fall varje år.⁷⁷ Under coronapandemin har dessa brott tagit sig in i

hemmet i högre utsträckning och kvinnojourer vittnar om att samtalen från kvinnor och barn har ökat. Eftersom alkohol är involverat i många misshandelsfall är alkohol även här en riskfaktor under den pågående pandemin.

SAMHÄLLSKRISER KAN LEDA TILL ÖKAD BROTTSLIGHET

Forskning visar att det finns en risk för ökad brottslighet i samband med samhällskriser och att alkohol kan utgöra en riskfaktor.⁷⁸ En studie av finanskrisen 2008 visar att det i 8 av 11 studerade länder finns en tydlig koppling mellan ekonomisk stress och brottslighet. Studien belyste även att alkoholkonsumtion spelar en viktig roll när det gäller brottsnivån, både när det gäller att höja och att sänka den.⁷⁹ Studier av samma finanskris i USA visar att den ekonomiska nedgången ökade osäkerheten och oron, vilket i sin tur ökade våldet mot både kvinnor och barn. Dessutom visar studien att ju snabbare arbetslösheten ökade desto mer ökade mäns kontrollerande och våldsamma beteende mot sin partner.⁸⁰ Liknande resultat går även att se på Nya Zeeland, där våld i hemmet och sexuellt våld har ökat under och efter stora samhällskriser.⁸¹ Det starka sambandet mellan alkohol och brott samt att alkoholkonsumtionen kan stiga i kriser kan leda till att våld och brott ökar även i den pågående pandemin. Det finns bland annat tecken på att coronapandemin leder till att våld i hemmet ökar, även om det är för tidigt för att uttala sig om detaljer i brottsutvecklingen.

KVINNOJOURER LARMAR OM ÖKAT VÅLD I HEMMET UNDER CORONAPANDEMIN

Kvinnjourer i Sverige larmar om att våld i hemmet ökar till följd av coronapandemin. Enligt Riksförbundet Unizon, som har över 130 medlemsföreningar, har antalet personer som har sökt sig till tjej- och ungdomsjourer ökat med 20–40 procent jämfört med före coronapandemin. Enligt Unizons generalsekreterare, Olga Persson, är det framför allt kontakterna via chattfunktioner som har ökat. Många av kontakterna under coronapandemin har handlat om rädsla för våldsamma pappor. Det finns en rädsla för att de kommer att vara hemma mer, för att de har trappat upp sitt våld och för att de ska slå ihjäl mamman i familjen. Många har också varit oroliga för att det har blivit svårare att använda andra stödkontakter i samhället.⁸²

Barn och unga är rädda för att pappor kommer att bli mer våldsamma när de är hemma mer under pandemin

Frälsningsarméns skyddade boende för kvinnor som har utsatts för våld i nära relationer vittnar också om att kvinnor söker sig till dem på grund av våld i hemmet under coronapandemin. Kvinnorna påverkas till exempel av att mannen har fått en förändrad arbetssituation. Han begränsar dem från att röra sig utanför hemmet och barnen hålls hemma från förskolan. Att kvinnor och barn tvingas vara hemma i större utsträckning får särskilt stora konsekvenser om det redan förekommer våld. Arbetslöshet är även en faktor som kan trissa upp våldet ytterligare.⁸³

En enkät från Akademikerförbundet visar att 62 procent av socialsekreterarna i kommunerna bedömer att coronapandemin har gjort det svårare att upptäcka sociala problem som våld och missbruk. 96 procent av socialsekreterarna tror att våld i nära relationer kommer att öka.⁸⁴ Personer som är instängda med sin förövare kan även ha svårt att anmäla brottet eftersom förövaren ständigt är närvarande.⁸⁵ Det finns däremot tecken på att misshandel mot kvinnor av närstående har ökat, eftersom anmälningarna steg med 14 procent respektive 21 procent i mars och april. Men vi måste tolka statistiken försiktigt eftersom siffrorna började att öka något redan i januari.

Regeringen har avsatt 100 miljoner kronor till civilsamhällesorganisationer som arbetar med barn och unga i utsatta situationer samt med våldsutsatta kvinnor, barn och hbtq-personer och mot våld i nära relationer.⁸⁶ Härutöver har Myndigheten för vård och omsorgsanalys har även fått i uppdrag att analysera konsekvenser av covid-19 för socialtjänsten. Myndigheten ska särskilt analysera eventuella konsekvenser för människor som lever i områden med socioekonomiska utmaningar⁸⁷.

BROTT PÅ OFFENTLIGA PLATSER DÄR ALKOHOL ÄR INBLANDAT MINSKAR UNDER CORONAPANDEMIN

Människor konsumerar i lägre utsträckning alkohol på barer och restauranger än tidigare och i högre utsträckning hemma. Det innebär att även alkoholkonsumtionens brottsliga konsekvenser flyttar.⁸⁸ Det finns mycket som tyder på att vissa brott kommer att minska samtidigt som andra brott ökar. Enligt statistik från Brottsförebyggande rådet (BRÅ) och Polisen har antalet anmälda brott i april 2020 har minskat med 5 procent jämfört med april 2019. Detta är i sig inte unikt för i år, men BRÅ anser att det tyder på att pandemin har påverkat brottsutvecklingen, eftersom minskningen 2020 inleddes just i mars och fortsätter i april.

Misshandel är den brottstyp som har starkast samband med alkohol. Det typiska misshandelsfallet sker på allmän plats, oftast mellan personer som inte känner varandra sedan tidigare.⁸⁹ Under coronapandemin har anmälningarna om misshandel minskat, framför allt har misshandel av män minskat jämfört med 2019. Även antalet anmälda brott för rattfylleri har minskat i Sverige under april 2020.⁹⁰

3. ALKOHOL SOM RISKFAKTOR SKILJER SIG MELLAN OLIKA SAMHÄLLSGRUPPER

Alkohol som riskfaktor under samhällskriser skiljer sig mellan olika samhällsgrupper. Vi har identifierat två grupper som är särskilt utsatta oavsett typ av kris: personer med låg socioekonomisk standard och män.

Under den pågående pandemin ser vi dessutom att alkohol utgör en riskfaktor för grupperna barn och unga samt äldre. Barn och unga är utsatta till följd av passiv alkoholkonsumtion vilket kan leda till negativa konsekvenser om fler vuxna i deras närhet börjar konsumera mer alkohol. Äldre är särskilt sårbara för covid-19 och om alkoholkonsumtionen ökar kan det få stora konsekvenser, särskilt i ljuset av att konsumtionen generellt sett har ökat bland äldre under de senaste åren.

3.1 Barn och unga riskerar att påverkas negativt till följd av förändrad alkoholkonsumtion under coronapandemin

Det finns lite forskning om alkoholrelaterade konsekvenser för barn och unga i ekonomiska kriser. Men forskning visar tydligt att barn till föräldrar med alkoholproblem löper större risk att senare i livet utveckla ett eget alkoholmissbruk.⁹¹ En studie visar att barn till föräldrar med alkoholproblem har mellan 2 till 8 gånger högre risk att själva utveckla alkoholproblem senare i livet.⁹² En svensk studie uppskattar att 320 000 barn, 15 procent av alla barn i Sverige, har påverkats negativt i någon utsträckning av att leva med en förälder eller vårdnadshavare med alkoholproblem. Barn som bor tillsammans med en förälder med bland annat alkoholproblem riskerar dessutom att drabbas av multiutsatthet. Multiutsatthet innebär att bli utsatt för minst tre olika typer av våld⁹³. Samtidigt visar en undersökning från Maskrosbarn⁹⁴ (2020) att ungdomar som lever med personer som har alkoholproblem "blir utsatta för våld av den eller de personer som står dem allra närmast – de personer vars ansvar det är att skydda dem."⁹⁵

BARN SOM REDAN LEVER I UTSATTHET RISKERAR ATT BLI SÄRSKILT DRABBADE UNDER CORONAPANDEMIN

Majoriteten av barnen i Sverige går i skolan, men det finns även de vars föräldrar bedömer att de ska vara hemma under den pågående pandemin. En enkätundersökning från Akademikerförbundet till socialsekreterare i Stockholm visar att 87 procent bedömer att coronapandemin kommer att öka sociala problem som våld, missbruk och psykisk ohälsa. Samtidigt som det finns en risk att våldet är svårare att upptäcka när fler är isolerade.⁹⁶ Erfarenheter från tidigare epidemier i andra länder, som ebola, visar att personer i familjer som behövde vara isolerade utsattes för mer våld och sexuellt våld under isoleringen.⁹⁷

En undersökning från Rädda Barnen visar att isolering kan leda till långvarig ångest för barn.⁹⁸ Rädda Barnen menar också att barn som redan lever i utsatthet riskerar att få det ännu sämre under coronapandemin och därmed bli ännu mer isolerade.⁹⁹ En representant från Bris, Barnens rätt i samhället, uppger att antal samtal om familjekonflikter och våld ökade under april i jämförelse med samma månad föregående år. Bris säger att dessa samtal hade börjat att öka redan före pandemin, och att det ännu är oklart hur pandemin påverkar familjekonflikter och våld.

UNGA VUXNA UPPGER ATT DE DRICKER MINDRE ALKOHOL

Det är särskilt riskfyllt för unga att konsumera alkohol. Bland annat är unga män i åldern 15–34 år överrepresenterade i statistiken bland dödsfall för transportskador och avsiktlig självdestruktiv handling i samband med alkoholkonsumtion.¹⁰⁰

En undersökning visar att 30 procent i åldern 17–29 år har minskat sin konsumtion under coronapandemin.¹⁰¹ Detta förklaras i studien av att unga vuxna främst dricker alkohol på restaurang och i sociala sammanhang, och att tillgången till dessa kontexter har minskat under pandemin.

Trots att alkoholkonsumtionen verkar ha minskat bland unga visar statistik från Maria Ungdom i Region Stockholm att antalet besök för alkohol- och drogproblem hos öppenvården av personer upp till 30 år mellan mars och april 2020 har ökat med knappt 6 procent jämfört med samma period 2019. Särskild stor ökning går att se hos kvinnor. Kvinnors besök ökade med drygt 16 procent i april 2020 jämfört med samma månad föregående år. Det är dock för tidigt att avgöra om ökningen går att koppla till coronapandemin.

MINDERÅRIGA HAR MER FRITID OCH FÄRRE VUXNA I SIN NÄRVARO UNDER PANDEMIN

Den totala alkoholkonsumtionen bland minderåriga har minskat under de senaste åren. Samtidigt visar forskning att alkoholkonsumtion ökar bland tonåringar 16–18 år under ekonomiska nedgångar.¹⁰² Social distansering under pandemin medför också att ungdomarna har färre vuxna i sin närvaro. Pandemin minskar den sociala kontrollen från vuxna utanför hemmet, och ökar ungas fritid till följd av gymnasial distansundervisning och till viss del inställda fritidsaktiviteter. Det är också färre fältvandrare i Stockholm nu än tidigare, på grund av smittorisken.¹⁰³ Kombinationen av mer fritid och mindre kontroll utanför hemmet tyder på att riskfaktorn alkohol kan växa även för minderåriga under pandemin.

3.2 Alkohol är en särskild riskfaktor för grupper med låg socioekonomisk standard

Forskning visar att den alkoholrelaterade psykiska ohälsan ökar under ekonomiska kriser och att den framför allt drabbar låginkomsttagare, arbetslösa och personer med låg utbildningsnivå.^{104,105} Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin vid Region Stockholm (2020) bedömer att personer med låg socioekonomisk standard (låginkomsttagare och/eller kort utbildning) drabbas hårdast av arbetslöshet eller nedsatt inkomst eftersom de har knappa ekonomiska marginaler.¹⁰⁶ Forskningen pekar också på att främst män är mer benägna att använda alkohol som ett sätt att hantera stress, men att det även gäller personer med låg utbildningsnivå, personer i singelhushåll eller skilda personer.¹⁰⁷ De Goeij m.fl. (2015) anser att "self medication theory" förutspår att människor som använder alkohol som ett sätt att hantera problem kan få riskfylld konsumtion.¹⁰⁸

En svensk studie finner att sambandet mellan arbetslöshet och alkoholrelaterad dödlighet efter 90-talskrisen var mest framträdande bland män, personer med låg inkomst, låg utbildning, ogifta eller de som arbetar i större städer. En annan studie under 90-talskrisen i Finland visar att lågutbildade singelmän intensivt konsumerade mer än andra grupper när de var arbetslösa.¹⁰⁹

3.3 Alkohol är en större riskfaktor för män än kvinnor

Vår genomgång av forskningslitteraturen visar att alkohol är en större riskfaktor för män än för kvinnor i samband med kriser. Det visar sig tydligt inom arbetsmarknaden, kopplat till psykisk ohälsa och brott. En vetenskaplig litteraturöversikt drar slutsatsen att ekonomiska kriser resulterar i att den riskfyllda alkoholkonsumtionen ökar bland män, men inte bland kvinnor.¹¹⁰ En sådan skillnad i nettoeffekt mellan män och kvinnor kan vara en förklaring till att könsrelaterade hälsojämligheter växer under en kris.

Men det finns forskning som visar att alkohol är en riskfaktor även för kvinnor under samhällskriser. En svensk studie finner att den alkoholrelaterade dödligheten ökade mellan

1997 och 2002, i takt med att längden på arbetslöshetsperioden bland kvinnor ökade. Men dödligheten var däremot som störst i mitten av arbetslöshetsperioden bland män.¹¹¹ En annan svensk studie visar att arbetslöshet också ökade risken för att läggas in på sjukhus för alkoholrelaterade sjukdomar och dödlighet för både män och kvinnor. Men alkoholrelaterade sjukdomar var begränsade till alkoholproblem för kvinnor medan män löpte större risk för att läggas in på grund av alkoholförgiftning och skrumplever.¹¹² Dessa resultat visar att olika kriser och sammanhang kan påverka alkoholrelaterade hälsoproblem på olika sätt och skilja sig mellan män och kvinnor.

MÄN KONSUMERAR REDAN MER ALKOHOL OCH ÄR EN RISKGRUPP UNDER CORONAPANDEMIN

Män konsumerar redan mer alkohol än kvinnor och forskningen pekar på att män oftare använder alkohol för att hantera stress i samband med ekonomiska kriser.¹¹³ Jämställdhetsmyndigheten (2020) bedömer att arbetslösheten troligen kommer att öka mer bland män än bland kvinnor under coronapandemin.^{114, 115} Därför är män särskilt utsatta under coronapandemin.

Enligt Folkhälsoguiden tar berusade personer större risker och kan ha svårare att följa smittskyddsråd om fysisk distansering och handhygien.¹¹⁶ Undersökningar visar samtidigt att män under coronapandemin i lägre utsträckning tar till sig av Folkhälsomyndighetens råd, som att undvika att skaka hand och att inte delta i sociala sammanhang.¹¹⁷ Detta kan öka risken för smitta och smittspridning ytterligare bland män.

3.4 Alkohol utgör en riskfaktor för äldre under coronapandemin

Det är endast få studier som har undersökt äldres alkoholkonsumtion under ekonomiska kriser. Det beror troligen på att äldre¹¹⁸ inte deltar på arbetsmarknaden i lika hög utsträckning som andra åldersgrupper och därför inte riskerar att bli arbetslösa. Men även om äldre inte arbetar kan deras tillgångar fortfarande påverkas, exempelvis deras pensionssparande och värdet på deras boende.¹¹⁹ Det finns forskning som visar att finansiell stress ökar äldres sannolikhet att konsumera alkohol.¹²⁰ Shaw m.fl. (2011) finner ett direkt samband mellan högre ekonomisk belastning och sannolikheten att för att öka sin alkoholkonsumtion bland äldre, framför allt män.¹²¹

Enligt intervju med Sven Andréasson, professor i socialmedicin och överläkare vid behandlingscentrum och kunskapscentret Riddargatan 1, var äldre en riskgrupp för alkoholkonsumtion redan innan coronapandemin eftersom de tål alkohol sämre. På grund av en rad fysiologiska förändringar bör äldre hålla nere sin alkoholkonsumtion. Covid-19 innebär en ytterligare risk eftersom äldre med underliggande sjukdomar löper större risk att drabbas allvarligt av viruset. Ökad alkoholkonsumtion under pandemin innebär risk för sämre immunförsvar, vilket ökar risken för att drabbas hårt av infektionen.

Rapporten *Alkohol och äldre* från IOGT-NTO och Svenska Läkaresällskapet (2019) visar att äldres alkoholkonsumtion har ökat under de senaste åren, både i absoluta tal och i jämförelse med andra åldersgrupper.¹²² Även riskbruket bland 75-åringar har ökat. Mellan 1977 och 2006 ökade andelen äldre män med riskbruk från 19 till 27 procent. Samma siffror för kvinnor var från 1 till 10 procent. Rapporten visar även att den alkoholrelaterade dödligheten bland äldre ökade med 30 procent per 100 000 invånare mellan 2000 och 2016.

Drygt en 1 av 4
(27 %) svenska
män över 75 år
riskbrukare

Under coronapandemin har Folkhälsomyndigheten pekat ut de som är 70 år eller äldre som en riskgrupp och uppmanat dem att begränsa sina nära kontakter.¹²³ Det har även införts besöksförbud på landets äldreboenden.¹²⁴ En enkätundersökning utförd av Pensionärernas riksorganisation, PRO, visar att den nya situationen har lett till att äldre är mer isolerade och ensamma än tidigare.¹²⁵ Allt fler äldre hör av sig till Äldrelinjen och undrar

över ensamhet eller saknar vänner, barn och barnbarn.¹²⁶ När människor blir isolerade ökar risken för ökad alkoholkonsumtion. Det gäller både de som dricker måttligt, men i synnerhet de som dricker mycket. Isolering ökar även risken för återfall för personer i beroende.¹²⁷ Samtidigt ställs aktiviteter för seniorer in vilket kan drabba dem som är i behov av stöd för att hålla sig nyktra.¹²⁸

4. DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Alkohol är en riskfaktor både för individen och för samhället under normala tider. Men under samhällskriser riskerar alkoholen att ytterligare förstärka negativa effekter i samhället. I genomsnitt konsumerade svenskarna 8,7 liter ren alkohol år 2019. Forskning visar att det finns en stark korrelation mellan den samlade alkoholkonsumtionen i Sverige och alkoholrelaterade skador i samhället. Men konsumtionsnivån och de alkoholrelaterade skadorna skiljer sig mellan grupper, och alkoholens roll som riskfaktor under samhällskriser följer i hög grad hur alkohol fungerar som riskfaktor under normala perioder. Det innebär att de grupper som under normala perioder konsumerar stora mängder alkohol, vanligtvis ökar sin konsumtion under kriser. Det gäller framförallt män och personer med låg socioekonomisk standard. Samhällskriser kan öka risken för alkoholrelaterade sjukdomar och lägre produktivitet i arbetslivet på grund av en ökad alkoholkonsumtion. Dessutom kan samhällskriser även öka risken för alkoholrelaterat våld, samt öka risken för stress, oro och psykisk ohälsa vilket i sin tur kan leda till ökad alkoholkonsumtion. Den omedelbara effekten av coronapandemin verkar vara att den samlade alkoholkonsumtionen i befolkningen är oförändrad, men det finns också tecken på att den riskfyllda alkoholkonsumtionen kan öka i vissa grupper, vilket får negativa konsekvenser över tid.

Coronapandemin medför långsiktiga samhällsförändringar och alkohol är en särskild riskfaktor

Coronapandemin förändrar samhället och i dessa förändringar växer alkohol som riskfaktor, särskilt i vissa grupper. Vi bedömer att det finns två huvudsakliga samhällsförändringar i den pågående coronapandemin som kommer medföra långsiktiga konsekvenser kopplat till alkohol. Dessa är:

- förändringar på arbetsmarknaden
- ökad social distansering och tristess på grund av mer tid i hemmet.

Arbetsmarknaden har på några få månader genomgått stora förändringar, förändringar som kan tänkas ge effekt på lång sikt. Arbetsförmedlingen vittnar om de högsta varselsiffrorna någonsin. Antalet korttidspermitterade har gått från noll till en halv miljon i Sverige. Dessutom har arbetsmiljön förändrats drastiskt eftersom många arbetar hemifrån och därmed har förlorat mycket av den sociala kontakten med kollegor och chefer. Chefer har fått betydligt svårare att upptäcka om anställda har ett riskbruk. Det beror framförallt på att de inte längre träffar sina anställda och att medarbetare kan vara hemma i upp till 20 dagar utan krav på läkarintyg.

Den ökade sociala distanseringen som har uppstått till följd av att minimera smittspridningen av covid-19 gör att fler håller sig hemma och undviker sociala sammanhang. För de flesta behöver detta inte innebära att alkohol utgör en större riskfaktor. Men fackförbundet IF Metall, Alna och beroendevården i Stockholm bedömer att personer som har riskfyllda alkoholvanor kan komma att öka sin alkoholkonsumtion ytterligare och att risken för återfall ökar bland personer med alkoholberoende. Detta försämrar inte bara situationen för dem själva utan även för personer i deras omgivning.

DEN SAMLADE ALKOHOLKONSUMTIONEN ÄR HITTILLS OFÖRÄNDRAD MEN KAN PÅ SIKT ÖKA INOM VISSA GRUPPER

Enligt mätningar från CAN (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning) har den sammantagna alkoholkonsumtionen i Sverige inte ändrats under coronapandemin. Under tidigare kriser i Sverige har högre alkoholkonsumtion som följd av krisen fått betydande negativa konsekvenser för riskkonsumenter. Det beror på att riskkonsumenter har svårare att hantera stora samhällsförändringar, vilket kan utlösa en ökning i konsumtionen. Samhällsförändringarna är större under coronapandemin, framförallt

kopplat till arbetsmarknaden, än under många tidigare kriser. Män, personer med låg socioekonomisk standard och äldre är grupper med en relativt hög andel riskkonsumenter. De är också särskilt utsatta under coronapandemin och därför är det särskilt viktigt att belysa potentiella konsekvenser för dessa grupper.

Forskning visar att män oftare använder alkohol för att hantera stress och oro. Under normala förhållanden konsumerar män mer alkohol än kvinnor och under samhällskriser ökar de sin alkoholkonsumtion mer än kvinnor. Det finns också ett tydligt samband mellan arbetslöshet och en ökad alkoholkonsumtion, framför allt bland män. Jämställdhetsmyndigheten bedömer att arbetslösheten kommer att öka mer bland män än kvinnor under coronapandemin. Utvecklingen bekräftas också av beroendemottagningen Riddargatan 1, som konstaterar att coronapandemin har resulterat i en ökad alkoholkonsumtion för vissa, framförallt medelålders män. Sammantaget innebär det här att alkohol utgör en relativt större riskfaktor för män än för kvinnor under coronapandemin, främst bland de med låg socioekonomisk standard.

Alkohol utgör en särskild riskfaktor för riskkonsumenter och deras anhöriga under pandemin

Under en samhällskris är alkohol en särskild riskfaktor för de konsumenter som innan krisen hade en riskfylld konsumtion. Vi bedömer därför att riskkonsumenter har störst sannolikhet att drabbas av negativa skadeverkningar på grund av alkohol under pandemin. Men det är inte bara konsumenten själv som drabbas utan även dess anhöriga, något som kan få ytterligare negativa effekter på både kort och lång sikt.

RISKKONSUMENTER DRABBAS SÄRSKILT AV CORONAPANDEMIN

Vi bedömer att alkohol är en stor riskfaktor för personer som hade en riskfylld alkoholkonsumtion redan före krisen eller som redan behandlades för alkoholberoende. Det beror på att dessa personer påverkas mycket av att ändra levnadsmönster. Det är framför allt den gruppen som har svårt att hantera de förändringar som uppstår till följd av arbetslöshet, korttidspermittering och minskat socialt umgänge. Vår slutsats följer av resultat från tidigare forskning och från fackförbundens, beroendevårdens och Alnas bedömningar.

Flera av dessa aktörer vittnar om att en del riskkonsumenter som behandlas för alkoholberoende inte klarar av att fullfölja sin behandling på grund av inställda AA-möten, svårigheter att motivera sig för behandling via digital vård och på grund av den tristess som den sociala distanseringen innebär. Riskgrupperna konsumerar mer alkohol under sin arbetslöshet eller korttidspermittering, enligt en företrädare från IF Metall. Alna ser också tecken på att återfallen ökar under Coronapandemin för personer som tidigare behandlats för alkoholmissbruk. Personer som börjar dricka mer till följd av exempelvis arbetslöshet eller mindre socialt umgänge kan också få det svårare att ta sig tillbaka till arbetsmarknaden.

I dagsläget är ca 310 000 personer alkoholberoende i Sverige. En riskfylld konsumtion medför alkoholrelaterade skadeverkningar i form av sämre livskvalitet för dem själva och för närstående. Det kan också få betydande negativa konsekvenser för hälso- och sjukvårdssystemet och för socialtjänsten. Något som medför stora kostnader för samhället till följd av bland annat ökat behov av vård och behandling för alkoholrelaterade skador och ökad andel alkoholrelaterade brott. Om denna grupp växer under krisen kommer alkoholen att utgöra en stor risk för folkhälsan på sikt, men även stora kostnader för samhället. Vi bedömer dock att effekterna går att mildra genom statliga insatser för att mildra konsekvenserna på arbetsmarknaden och genom ökat stöd till civilsamhällesorganisationer och regionernas beroendevård.

CORONAPANDEMIN KAN GE NEGATIVA SKADEVERKNINGAR FÖR NÄRSTÄENDE

Alkohol påverkar inte bara den som dricker utan även närstående och andra personer i omgivningen. Det finns tecken på att den pågående coronapandemin påverkar kvinnor och barn negativt till följd av män som har en riskfylld alkoholkonsumtion. Detta på grund av att män utgör den största andelen bland de med en riskfylld alkoholkonsumtion och att män tenderar att öka sin alkoholkonsumtion mest under en samhällskris.

Under pandemin har antalet samtal till landets kvinnojourer setts öka. Samma utveckling kan man se vad gäller efterfrågan på skyddade boenden. Detta tyder på att våld i hemmen har ökat under coronapandemin. Alkohol är inblandat i nära hälften av alla misshandelsfall och vi bedömer därför att alkohol, tillsammans med det faktum att många spenderar mer tid i hemmet, kan vara en av förklaringarna bakom att våld mot kvinnor och barn ser ut att öka. Barn och unga som utsätts för passivt drickande under sin uppväxt löper större risk att drabbas av beroende senare i livet. Drygt 20 procent av alla barn i Sverige, cirka 430 000 barn, har någon gång under uppväxten haft minst en förälder med alkoholproblem. Vuxna med alkoholproblem riskerar särskilt att öka sin alkoholkonsumtion under coronapandemin och därmed finns det en risk för att många barn också far illa under pandemin. Vi bedömer att samhället kan arbeta för att barn far illa under krisen genom fortsatt stöd till civilsamhällesorganisationer.

REFERENSER

- ¹ De Goeij, M. C., Suhrcke, M., Toffolutti, V., van de Mheen, D., Schoenmakers, T. M., & Kunst, A. E. (2015). How economic crises affect alcohol consumption and alcohol-related health problems: a realist systematic review. *Social Science & Medicine*, 131, 131–146.
- ² De Goeij, M. C., Suhrcke, M., Toffolutti, V., van de Mheen, D., Schoenmakers, T. M., & Kunst, A. E. (2015). How economic crises affect alcohol consumption and alcohol-related health problems: a realist systematic review. *Social Science & Medicine*, 131, 131–146.
- ³ Backhans, M. C., Balliu, N., Lundin, A., & Hemmingsson, T. (2016). *Unemployment is a risk factor for hospitalization due to alcohol problems: a longitudinal study based on the Stockholm public health cohort (SPHC)*. *Journal of studies on alcohol and drugs*, 77(6), 936–942.
- ⁴ De Goeij, M. C., Suhrcke, M., Toffolutti, V., van de Mheen, D., Schoenmakers, T. M., & Kunst, A. E. (2015). How economic crises affect alcohol consumption and alcohol-related health problems: a realist systematic review. *Social Science & Medicine*, 131, 131–146.
- ⁵ CAN, Alkoholkonsumtionen i Sverige 2019 (preliminära uppgifter).
- ⁶ Norström T. & Ramstedt M., (2018). Norström T. & Ramstedt M., (2018). Norström, T., & Ramstedt, M. (2018). The link between per capita alcohol consumption and alcohol-related harm in Sweden, 1987–2015. *Journal of studies on alcohol and drugs*, 79(4), 578–584.
- ⁷ Guttormsson, U., 2019, *Befolkningens självrapporterade alkoholvanor 2004–2018*, Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN Rapport 186).
- ⁸ Folkhälsomyndigheten, (2017), *Folkhälsans utveckling. Årsrapport 2017*.
- ⁹ Landberg, J., Sundin, E., & Ramstedt, M. (2018). *Socioekonomiska skillnader i beroende och utsatthet för andras användning av alkohol, narkotika och tobak*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN Rapport 176).
- ¹⁰ Centrum för epidemiologi och samhällsmedicins *Alkoholkonsumtion och risknivåer* (2018)
- ¹¹ Sundin, E., Landberg, J., Raninen, J., & Ramstedt, M. (2015). *Negativa konsekvenser av alkohol, narkotika och tobak i Sverige*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN Rapport 174).
- ¹² Kronofogden, (2020), *Sammanfattande resultat Webbenkätundersökning: Coronavirusets påverkan på privatekonomi*, https://kronofogden.se/download/18.600ef78e1721adfbabeb382/1590219079495/Rapport_Covid-19_200518.pdf, Hämtad 2020-05-18.
- ¹³ Kantar Sifo, 2020, *Allmänhetens tillit tankar och beteenden under coronakrisen*. https://www.kantarsifo.se/sites/default/files/reports/documents/allmanhetens_tillit_tankar_och_beteende_under_coronakrisen_30april_kantarsifo_0.pdf Hämtad 2020-05-02.
- ¹⁴ I Sifos undersökning under perioden 30 april-10 maj uppgav 43 procent att de mindre utsträckt deltagit i fritids- och träningsaktiviteter där många närvarar
- ¹⁵ Det vanligaste måttet på arbetslöshet är det som rapporteras från SCB:s månatliga arbetskraftsundersökningar (AKU).
- ¹⁶ SCB, 2020, Arbetskraftsundersökningarna (AKU), maj 2020.
- ¹⁷ Tillväxtverket, (2020). Benämningen enligt Tillväxtverket är nu "korttidsarbete". https://tillvaxtdata.tillvaxtverket.se/tillvaxtdata_publick#page=fba48eb5-ede5-4cc4-b4b5-7cadb78eab23 . Hämtad 2020-06-10
- ¹⁸ Gimeno, D., Amick, B. C., Barrientos-Gutiérrez, T., & Mangione, T. W. (2009). Work organization and drinking: an epidemiological comparison of two psychosocial work exposure models. *International archives of occupational and environmental health*, 82(3), 305.
- ¹⁹ Systembolaget noterade en viss ökning i försäljning redan innan Coronapandemins utbrott, vilket innebär att ökningen inte enbart kan tillskrivas coronapandemin.
- ²⁰ Trolldal, B., (2020), *Alkoholanskaffning och konsumtion under mars och april 2020, jämfört med 2019 – effekter av Corona-pandemin*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- ²¹ Enligt en undersökning gjord i april från Novus på uppdrag av IQ uppgav 12 procent av de tillfrågade att de har minskat sin alkoholkonsumtion under krisen (7 procent uppgav att de har ökat konsumtionen). I en liknade undersökning från Norstat om maj uppgav 18 procent att de har minskat sin konsumtion (7 procent uppgav att de har ökat konsumtionen). Enligt en internationell studie från Karlstad Universitet med 1 200 svarande, varav hälften från Sverige, framkommer enligt preliminära siffror att många har ökat sin alkoholkonsumtion under coronapandemin.
- ²² Trolldal, B., (2020), *Alkoholanskaffning och konsumtion under mars och april 2020, jämfört med 2019 – effekter av Corona-pandemin*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

- ²³ SCB, 2020, Arbetskraftsundersökningarna (AKU), maj 2020.
- ²⁴ Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (CES), 2020, *Coronapandemin och alkoholvanor*.
- ²⁵ De Goeij, M. C., Suhrcke, M., Toffolutti, V., van de Mheen, D., Schoenmakers, T. M., & Kunst, A. E. (2015). How economic crises affect alcohol consumption and alcohol-related health problems: a realist systematic review. *Social Science & Medicine*, 131, 131–146.
- ²⁶ Martin-Moreno, J. M., Alfonso-Sanchez, J. L., Harris, M., & Lopez-Valcarcel, B. G. (2010). The effects of the financial crisis on primary prevention of cancer. *European journal of cancer*, 46(14), 2525–2533.
- ²⁷ De Goeij, M. C., Suhrcke, M., Toffolutti, V., van de Mheen, D., Schoenmakers, T. M., & Kunst, A. E. (2015). How economic crises affect alcohol consumption and alcohol-related health problems: a realist systematic review. *Social Science & Medicine*, 131, 131–146.
- ²⁸ Försäkringskassan, 2020, *Coronaviruset – det här gäller*, <https://www.forsakringskassan.se/privatpers/coronaviruset-det-har-galler> Hämtad 2020-05-27.
- ²⁹ Rambolls beräkning baserat på Tabell 24 i tabellbilaga till Guttmorsson, U., 2019.
- ³⁰ Arbetsförmedlingen, 2020, *Över 200 000 nya arbetslösa sedan mars*, <https://arbetsformedlingen.se/om-oss/press/pressmeddelanden?id=55067A0B6060DD48> Hämtad 2020-06-17
- ³¹ Eurofound, 2020, *Youth well-being collateral of COVID-19 confinement* https://www.mynewsdesk.com/eurofound/news/youth-well-being-collateral-of-covid-19-confinement-402732?utm_campaign=send_list Hämtad: 2020-05-20.
- ³² Arbetsförmedlingen, 2020.
- ³³ SCB, 2020.
- ³⁴ Arbetsförmedlingen, 2020.
- ³⁵ CAN, 2018, *Hur fördelar sig alkoholkonsumtion på kön och ålder?* <https://www.can.se/fakta/fragor-och-svar/alkohol/hur-fordelar-sig-alkoholkonsumtion-pa-kon-och-alder/> Hämtad 2020-06-01.
- ³⁶ Norström, T., Sundin, E., Müller, D., & Leifman, H. (2012). Hazardous drinking among restaurant workers. *Scandinavian journal of public health*, 40(7), 591–595.
- ³⁷ Svensson, M., & Hagquist, C. (2010). Adolescents alcohol-use and economic conditions: a multilevel analysis of data from a period with big economic changes. *The European Journal of Health Economics*, 11(6), 533–541.
- ³⁸ Thern, E., Ramstedt, M., & Svensson, J. (2020). Long-term effects of youth unemployment on alcohol-related morbidity. *Addiction*, 115(3), 418–425.
- ³⁹ Vallgård, P., (2020), *Rekordmånga väntas få studiemedel i höst*, Sveriges Radio, <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=7487103> Hämtad 2020-06-04
- ⁴⁰ Bullock, S. (2004). *Alcohol, drugs and student lifestyle: A study of the attitudes, beliefs and use of alcohol and drugs among Swedish university students*. Centrum för socialvetenskaplig alkohol-och drogforskning (SoRAD).
- ⁴¹ Hermansson U. och Företagshälsans riktlinjegrupp. *Riktlinjer vid alkoholproblem på arbetsplatsen. En sammanställning från Företagshälsans riktlinjegrupp 4/2016*. Enheten för interventions- och implementeringsforskning, Institutet för miljömedicin (IMM), Karolinska Institutet, 2016.
- ⁴² Makar, M (2020). *Fler anhöriga ringer alkohollinjen*. Sveriges Television. <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/fler-anhoriga-ringer-alkohollinjen> Hämtad 2020-05-11.
- ⁴³ Sundin, E., Landberg, J., Raninen, J., & Ramstedt, M. (2015). *Negativa konsekvenser av alkohol, narkotika och tobak i Sverige*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN Rapport 174).
- ⁴⁴ Systembolaget, (2019), *Varannan har misstänkt alkoholproblem på jobbet* <https://www.omsystembolaget.se/kropp-halsa/livsstil/alkohol-och-arbetsliv/varannan-har-misstankt-alkoholproblem-pa-jobbet/> Hämtad 2020-06-01.
- ⁴⁵ Gimeno, D., Amick, B. C., Barrientos-Gutiérrez, T., & Mangione, T. W. (2009). Work organization and drinking: an epidemiological comparison of two psychosocial work exposure models. *International archives of occupational and environmental health*, 82(3), 305.
- ⁴⁶ Folkhälsomyndigheten (2020). *Alkoholens skadeverkningar*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/alkohol-narkotika-dopning-tobak-och-spel-andts/alkohol/skadeverkningar/> Hämtad 2020-05-15.
- ⁴⁷ Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (CES), 2020, *Coronapandemin och alkoholvanor*.
- ⁴⁸ Garcy, A. M., & Vägerö, D. (2012). The length of unemployment predicts mortality, differently in men and women, and by cause of death: A six year mortality follow-up of the Swedish 1992–1996 recession. *Social science & medicine*, 74(12), 1911–1920.

- ⁴⁹ Gili, M., Roca, M., Basu, S., McKee, M., & Stuckler, D. (2013). The mental health risks of economic crisis in Spain: evidence from primary care centres, 2006 and 2010. *The European Journal of Public Health*, 23(1), 103–108.
- ⁵⁰ De Goeij, M. C., Suhrcke, M., Toffolutti, V., van de Mheen, D., Schoenmakers, T. M., & Kunst, A. E. (2015). How economic crises affect alcohol consumption and alcohol-related health problems: a realist systematic review. *Social Science & Medicine*, 131, 131–146.
- ⁵¹ Kantar Sifo, 2020, *Allmänhetens tillit tankar och beteenden under coronakrisen*. https://www.kantarsifo.se/sites/default/files/reports/documents/allmanhetens_tillit_tankar_och_beteende_under_coronakrisen_30april_kantarsifo_0.pdf [Hämtad 2020-05-02].
- ⁵² De Wit, H., Söderpalm, A. H. V., Nikolayev, L., & Young, E. (2003). Effects of Acute Social Stress on Alcohol Consumption in Healthy Subjects. *Alcoholism: Clinical & Experimental Research*, 27(8), 1270–1277. doi:10.1097/01.alc.0000081617.37539.d6
- ⁵³ Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (CES), 2020, *Coronapandemin och alkoholvanor*.
- ⁵⁴ Cerdá, M., Tracy, M., & Galea, S. (2011). A prospective population based study of changes in alcohol use and binge drinking after a mass traumatic event. *Drug and alcohol dependence*, 115(1–2), 1–8.
- ⁵⁵ Karanikolos M., Heino P., McKee M., Stuckler D., Legido-Quigley H. 2016. Effects of the global financial crisis on health in high-income countries: a narrative review. *Int J Health Serv.* 46(2): 208–240.
- ⁵⁶ Richman, J. A., Rospenda, K. M., Johnson, T. P., Cho, Y. I., Vijayasira, G., Cloninger, L., & Wolff, J. M. (2012). Drinking in the age of the great recession. *Journal of addictive diseases*, 31(2), 158–172.
- ⁵⁷ Burazeri, G., & Kark, J. D. (2010). Prevalence and determinants of binge drinking in middle age in a transitional post-communist country: a population-based study in Tirana, Albania. *Alcohol & Alcoholism*, 45(2), 180–187.
- ⁵⁸ SVT (2020) Stödlinjer får fler samtal än någonsin. Sveriges Television. <https://www.svt.se/nyheter/snabbkollen/stodlinjer-far-fler-samtal-an-nagonsin> Hämtad 2020-05-19
- Digital psykolog tar in 85 miljoner – befarar "pandemi i psykisk ohälsa, *Dagens Industri*, <https://digital.di.se/artikel/digital-psykolog-tar-in-85-miljoner-infor-hot-om-pandemi-i-psykisk-ohalsa> Hämtad 2020-06-01.
- ⁵⁹ Ahmed, M. Z., Ahmed, O., Aibao, Z., Hanbin, S., Siyu, L., & Ahmad, A. (2020). Epidemic of COVID-19 in China and associated Psychological Problems. *Asian Journal of Psychiatry*, 102092.
- ⁶⁰ Ahmed, M. Z., Ahmed, O., Aibao, Z., Hanbin, S., Siyu, L., & Ahmad, A. (2020). Epidemic of COVID-19 in China and associated Psychological Problems. *Asian Journal of Psychiatry*, 102092.
- ⁶¹ Eurofound, 2020, *Youth well-being collateral of COVID-19 confinement* https://www.mynewsdesk.com/eurofound/news/youth-well-being-collateral-of-covid-19-confinement-402732?utm_campaign=send_list [Hämtad: 2020-05-20].
- ⁶² Eliason, M. (2014). Alcohol-related morbidity and mortality following involuntary job loss: Evidence from Swedish register data. *Journal of studies on alcohol and drugs*, 75(1), 35–46.
- ⁶³ De Goeij, M. C., Suhrcke, M., Toffolutti, V., van de Mheen, D., Schoenmakers, T. M., & Kunst, A. E. (2015). How economic crises affect alcohol consumption and alcohol-related health problems: a realist systematic review. *Social Science & Medicine*, 131, 131–146.
- ⁶⁴ Chang, S. S., Stuckler, D., Yip, P., & Gunnell, D. (2013). Impact of 2008 global economic crisis on suicide: time trend study in 54 countries. *Bmj*, 347, f5239.
- ⁶⁵ Ramboll, (2019) Alkoholens samhällsekonomiska konsekvenser.
- ⁶⁶ Brusén, O. (2020). Regionen rustar för psykisk ohälsa i spåren av coronaviruset. Sveriges Television. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/stockholm/regionen-rustar-for-psykisk-ohalsa-i-sparen-av-coronaviruset> ,Hämtad 2020-05-18.
- ⁶⁷ Sundin, E., Landberg, J., Raninen, J., & Ramstedt, M. (2015). *Negativa konsekvenser av alkohol, narkotika och tobak i Sverige*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN Rapport 174).
- ⁶⁸ Santhanam, L. (2020). *Why COVID-19 can be 'toxic' for people in alcohol recovery*. PBS News Hour. <https://www.pbs.org/newshour/health/why-covid-19-can-be-toxic-for-people-in-alcohol-recovery> Hämtad 2020-05-13
- ⁶⁹ Santhanam, L. (2020). *Why COVID-19 can be 'toxic' for people in alcohol recovery*. PBS News Hour. <https://www.pbs.org/newshour/health/why-covid-19-can-be-toxic-for-people-in-alcohol-recovery> Hämtad 2020-05-13
- ⁷⁰ Kelly, J. F., Humphreys, K., & Ferri, M. (2020). *Alcoholics Anonymous and other 12-step programs for alcohol use disorder*. Cochrane database of systematic reviews, (3).

- ⁷¹ Santhanam, L. (2020). *Why COVID-19 can be 'toxic' for people in alcohol recovery*. PBS News Hour. <https://www.pbs.org/newshour/health/why-covid-19-can-be-toxic-for-people-in-alcohol-recovery> Hämtad 2020-05-13
- ⁷² Alfvén, T. m.fl. (2020) *Sverige måste fortsätta sitt humanitära bistånd i krisen*. <https://www.dn.se/debatt/sverige-maste-fortsatta-sitt-humanitara-bistand-i-krisen/> ; Mercy Corps (2019) *Chapter 5: Ebola's effect on healthcare systems in Africa*. <https://www.mercycorps.org/blog/ebola-outbreaks-africa-guide/chapter-5> Hämtad 2020-05-20
- ⁷³ Holmgren, M. (2020) *Stockholm ställer in all planerad vård*. Dagens Nyheter. <https://www.dn.se/sthlm/stockholm-staller-in-all-planerad-varld/> Hämtad 2020-05-12,
- ⁷⁴ SVT (2020), *Så påverkar corona möjligheten att opereras*, <https://www.svt.se/datajournalistik/corona-uteblivna-operationer/> Hämtad 2020-06-01,
- ⁷⁵ Läkartidningen (2020), *Oro över att misstänkt cancersjuka inte söker vård*, <https://lakartidningen.se/aktuellt/nyheter/2020/05/oro-over-att-misstankt-cancersjuka-inte-soker-varld/> Hämtad 2020-06-01
- ⁷⁶ Olseryd, J. (2015). *Alkohol-och drogpåverkan vid misshandel, hot, personrån och sexualbrott*. Brottsförebyggande rådet.
- ⁷⁷ Ramboll, (2019) *Alkoholens samhällsekonomiska konsekvenser*
- ⁷⁸ Malby, S., Davis, P., Wever, W., Broek, E., Rizzi, R., & Pysden, C. (2012). *Monitoring the impact of economic crisis on crime*. United Nations Office on Drugs and Crime.
- ⁷⁹ Malby, S., Davis, P., Wever, W., Broek, E., Rizzi, R., & Pysden, C. (2012). *Monitoring the impact of economic crisis on crime*. United Nations Office on Drugs and Crime.
- ⁸⁰ Schneider, D., Harknett, K., & McLanahan, S. (2016). Intimate partner violence in the Great Recession. *Demography*, 53(2), 471–505.
- ⁸¹ Bradbury-Jones, C., & Isham, L. (2020). The pandemic paradox: the consequences of COVID-19 on domestic violence. *Journal of clinical nursing*.
- ⁸² Omni (2020) *Coronatrick mot tjej- och kvinnojourer*. <https://tt.omni.se/coronatryck-mot-tjej-och-kvinnjourer/a/g7n8KJ> Hämtad 2020-05-20
- ⁸³ Tottmar, M. (2020) *Kvinnor vittnar om ökat våld under coronakrisen*. *Dagens Nyheter*. <https://www.dn.se/sthlm/kvinnor-vittnar-om-okat-vald-under-coronakrisen/> Hämtad 2020-05-25.
- ⁸⁴ Tottmar, M., (2020), *Socialsekreterare varnar för ökat våld under pandemin*, *Dagens Nyheter*, <https://www.dn.se/sthlm/socialsekreterare-varnar-for-okat-vald-under-pandemin/> Hämtad 2020-06-02.
- ⁸⁵ Furén-Thulin, Å. Risk för ökat våld under coronakrisen. *Sveriges Kommuner och Regioner*. <https://skr.se/tjanster/merfranskr/bloggarfranskr/socialtjanstbloggen/artiklar/riskforokatvaldundercoronakrisen.32846.html> Hämtad 2020-06-04
- ⁸⁶ Regeringskansliet, 2020, *100 miljoner till insatser för människor i särskild social utsatthet och mot äldres ensamhet under coronapandemin*, <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/05/100-miljoner-till-insatser-for-manniskor-i-sarskild-social-utsatthet-och-mot-aldres-ensamhet-under-coronapandemin/> Hämtad 2020-06-02.
- ⁸⁷ Regeringskansliet, 2020, *Konsekvenser av covid-19 för socialtjänsten ska analyseras*, <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/06/konsekvenser-av-covid-19-for-socialtjansten-ska-analyseras/>, Hämtad: 2020-06-17
- ⁸⁸ Rehm, J. (2011). The risks associated with alcohol use and alcoholism. *Alcohol Research & Health*, 34(2), 135.
- ⁸⁹ Olseryd, J. (2015). *Alkohol-och drogpåverkan vid misshandel, hot, personrån och sexualbrott*. Brottsförebyggande rådet.
- ⁹⁰ Brottsförebyggande rådet, (2020), *Fortsatt minskning av anmälda brott*, <https://www.bra.se/om-bra/nytt-fran-bra/arkiv/nyheter/2020-05-07-fortsatt-minskning-av-anmalda-brott.html> Hämtad 2020-06-02.
- ⁹¹ Rossow I, Keating P, Felix L, McCambridge J. 2015. Does parental drinking influence children's drinking? A systematic review of prospective cohort studies. *Addiction* 2016, 111, 204–217.
- ⁹² Grant BF, Harford TC, Dawson DA, Chou SP, Dufour M, Pickering RP. 1992. Prevalence of DSM-IV alcohol abuse and dependence: United States, 1992. *Alcohol Health Res World*. 1992;18:243–248.
- ⁹³ Jernbro, C; Landberg, Å, 2020. *Multiutsatta barn*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- ⁹⁴ Maskrosbarn vänder sig till unga med föräldrar som har ett missbruk, mår psykiskt dåligt eller utsätter dem för våld. Därför menar vi att barn i hushåll med en förälder som har alkoholproblem som hålls hemma under pandemin riskerar att fara särskilt illa.

- ⁹⁵ Maskrosbarn, (2020), "Jag tyckte jag bodde i helvetet" - Barns berättelser om att bli utsatt för våld av den som står dem närmast.
- ⁹⁶ Tottmar, M., (2020), *Socialsekreterare varnar för ökat våld under pandemin*, Dagens Nyheter, <https://www.dn.se/sthlm/socialsekreterare-varnar-for-okat-vald-under-pandemin/> Hämtad 2020-05-14.
- ⁹⁷ Jämställdhetsmyndigheten, (2020), *Coronapandemin ökar risken för våld mot kvinnor och barn*, <https://www.jamstalldetsmyndigheten.se/nyhet/coronapandemin-okar-risken-for-vald-mot-kvinnor-och-barn> Hämtad 2020-05-18.
- ⁹⁸ HBL, (2020), Rädsla Barnen: Isolering kan leda till långvarig ångest för barn, <https://www.hbl.fi/artikel/radda-barnen-isolering-kan-leda-till-langvarig-angest-for-barn/> Hämtad 2020-05-13.
- ⁹⁹ Sveriges radio, (2020), Rädsla Barnen: Utsatta barn får det värre, <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=7450109> Hämtad 2020-05-13.
- ¹⁰⁰ Ramboll, (2019), *Alkoholens samhällsekonomiska konsekvenser. Bilaga Metodrapport.*
- ¹⁰¹ Norstat, (2020), *Undersökning i befolkningen om alkoholvanor v 19.*
- ¹⁰² Arkes J., (2006), Does the economy affect teenage substance use? *Health Econ.* 2007;16:19–36. doi: 10.1002/hec.1132.
- ¹⁰³ Anrell, O., (2020), Många unga på Östermalms gator – men vuxna saknas, *Mitt i Östermalm*, <https://mitti.se/nyheter/manga-ostermalms-saknas/?omrade=ostermalm> Hämtad 2020-05-28.
- ¹⁰⁴ World Health Organization (2011). *Impact of economic crises on mental health*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- ¹⁰⁵ Rehm, J. (2011). The risks associated with alcohol use and alcoholism. *Alcohol Research & Health*, 34(2), 135.
- ¹⁰⁶ Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (CES), (2020), *Coronapandemin och alkoholvanor.*
- ¹⁰⁷ De Goeij, M. C., Suhrcke, M., Toffolutti, V., van de Mheen, D., Schoenmakers, T. M., & Kunst, A. E. (2015). How economic crises affect alcohol consumption and alcohol-related health problems: a realist systematic review. *Social Science & Medicine*, 131, 131–146.
- ¹⁰⁸ Författaren använder sig av begreppet "harmful drinking".
- ¹⁰⁹ Luoto, R., Poikolainen, K., & Uutela, A. (1998). Unemployment, sociodemographic background and consumption of alcohol before and during the economic recession of the 1990s in Finland. *International Journal of Epidemiology*, 27(4), 623–629.
- ¹¹⁰ De Goeij, M. C., Suhrcke, M., Toffolutti, V., van de Mheen, D., Schoenmakers, T. M., & Kunst, A. E. (2015). How economic crises affect alcohol consumption and alcohol-related health problems: a realist systematic review. *Social Science & Medicine*, 131, 131–146
- ¹¹¹ Garcy, A. M., & Vägerö, D. (2012). The length of unemployment predicts mortality, differently in men and women, and by cause of death: A six year mortality follow-up of the Swedish 1992–1996 recession. *Social science & medicine*, 74(12), 1911–1920.
- ¹¹² Eliason, M. (2014). Alcohol-related morbidity and mortality following involuntary job loss: Evidence from Swedish register data. *Journal of studies on alcohol and drugs*, 75(1), 35–46.
- ¹¹³ De Goeij, M. C., Suhrcke, M., Toffolutti, V., van de Mheen, D., Schoenmakers, T. M., & Kunst, A. E. (2015). How economic crises affect alcohol consumption and alcohol-related health problems: a realist systematic review. *Social Science & Medicine*, 131, 131–146
- ¹¹⁴ Det beror på att kvinnor dominerar offentlig sektor och andra områden i samhället som kommer att ha ett stort arbetskraftsbehov framöver.
- ¹¹⁵ Jämställdhetsmyndigheten, 2020, *Coronapandemin och ekonomin ur ett jämställdhetsperspektiv*. <https://www.jamstalldetsmyndigheten.se/nyhet/coronapandemin-och-ekonomin-ur-ett-jamstalldetsperspektiv> Hämtad 2020-06-01.
- ¹¹⁶ Folkhälsoguiden, (2020), Region Stockholm.
- ¹¹⁷ Kantar Sifo, 2020, *Allmänhetens tillit tankar och beteenden under coronakrisen*. https://www.kantarsifo.se/sites/default/files/reports/documents/allmanhetens_tillit_tankar_och_beteende_under_coronakrisen_30april_kantarsifo_0.pdf Hämtad 2020-05-02.

¹¹⁸ Definitionen på vad som utgör gruppen äldre varierar mellan forskning. Om inget annat anges avser vi gruppen 65 år och äldre.

¹¹⁹ Mulia, N., Zemore, S.E., Liu, H., Catalano, R., 2014. Economic loss and alcohol consumption and problems during the 2008 to 2009 U.S. recession. *Alcohol. Clin. Exp. Res.* 28, 1026–1034.

¹²⁰ Shaw B, Agahi N, Krause N. 2011. Are changes in financial strain associated with changes in alcohol use and smoking among older adults? *J Stud Alcohol Drugs* 2011;72:917–25.

¹²¹ Definierat som fler än 30 alkoholenheter per månad.

¹²² Andreasson S, Chikritzhs T, Dangardt F, Holder H, Naimi T, Stockwell T (2019) *Alkoholen och samhället 2019: Alkohol och äldre*, Stockholm: Svenska Läkaresällskapet, Svensk sjuksköterskeförening, CERA & IOGT-NTO.

¹²³ Folkhälsomyndigheten, (2020), *Du som är 70 år eller äldre – begränsa dina nära kontakter*, <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/46489fed663042a4be208d2db73d74be/faktablad-covid-19-70-ar-svenska-20033.pdf> Hämtad 2020-05-12.

¹²⁴ Socialdepartementet, (2020), *Nationellt besöksförbud på äldreboenden*, <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/03/nationellt-besoksforbud-pa-aldreboenden/> Hämtad 2020-05-12.

¹²⁵ Ekblom, J., (2020), *Varannan pensionär mer ensam under pandemin*. *Svenska Dagbladet*, <https://www.svd.se/varannan-pensionar-mer-ensam-under-pandemin> Hämtad 2020-06-02.

¹²⁶ SVT, (2020), *Stödlinjer får fler samtal än någonsin*, <https://www.svt.se/nyheter/snabbkollen/stodlinjer-far-fler-samtal-an-nagonsin> Hämtad 2020-05-05.

¹²⁷ Svensson, E., (2020), *Beroendeprofessorn: Tristess och ensamhet triggat drickande*. *Accent*, <https://accentmagasin.se/alkohol/beroendeprofessorn-tristess-och-ensamhet-triggat-drickande/> Hämtad 2020-05-19.

¹²⁸ Intervju med representant från en seniororganisation.

BILAGA 1 - METOD

I följande bilaga beskriver vår metod för att genomföra studien.

Studien syftar till att undersöka alkoholens roll som riskfaktor under samhällskriser

Vår studie syftar till att undersöka vad som händer i samhället när vi drabbas av kriser och specifikt den pågående coronakrisen samt vilken roll som alkohol spelar som riskfaktor i krisen. För att kunna belysa detta kommer vi besvara följande frågor:

- Hur förändras människors beteendemönster och levnadsvanor under samhällskriser?
- Hur förändras konsumtionsbeteenden kopplat till alkohol under samhällskriser?
- Hur påverkas olika grupper i samhället?
- Vilka effekter har alkohol som riskfaktor på samhällsnivå?
- Vilka långsiktiga effekter och risker ser vi efter Corona?

Studien har genomförts under maj 2020.

Studien bygger på en forskningsöversikt och intervjustudie

För att besvara ovanstående frågor har vi genomfört en forskningsöversikt över relevanta studier om samhällskriser, beteendeförändringar under samhällskriser och förändringar i alkoholkonsumtion. Vi har också genomfört en intervjustudie med experter inom området. Vi har också tagit del av Systembolagets försäljningssiffror, försäljningssiffror från restaurangnäringen och undersökningar om förändrade levnadsvanor och alkoholkonsumtion.

Eftersom den pågående krisen enbart har pågått i tre månader kan det vara så att det inte går att upptäcka alla beteendeförändringar i statistik och undersökningar ännu. Vi har därför genomfört intervjuer med representanter som på olika sätt har fångat upp förändringar och effekter av den pågående krisen. Vi har genomfört 12 intervjuer med följande aktörer:

- Alna, experter på skadligt bruk och beroende av alkohol, läkemedel, spel och narkotika eller annat skadligt bruk och beroende i arbetslivet
- IF Metall
- Bris
- Tullverket
- IQ, Systembolagets dotterbolag. Verkar för en smartare syn på alkohol
- SPF seniorerna, seniororganisation
- Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin
- Sven Andréasson, professor i socialmedicin och överläkare vid behandlingscentrum Riddargatan 1
- Johan Franck, verksamhetschef vid Beroendecentrum i Stockholm
- Thomas Hemmingsson, Stockholms universitet
- Eric Wästlund, Karlstad universitet
- Anna Bjärtå, Mittuniversitet